

POSUDEK BAKALÁŘSKÉ/MAGISTERSKÉ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Posudek vedoucího práce/oponenta

Autor práce: Alexandra Dupláková

Název práce: Karnizmus ako neviditeľná ideológia: (Ne)máme na výber.

Autor posudku: Jaromír Mazák

Návrh klasifikace práce: výborně

Základní charakteristika práce.

Tato teoretická bakalářská práce se věnuje konzumaci masa, která je v textu rámována jako společenská instituce, která má povahu ideologie. Tato ideologie je označována jako karnizmus a jejími rysy jsou podle autorky univerzálnost, násilnost a neviditelnost. Práce se snaží tuto ideologii vymezit, demaskovat a naznačit směry, kterými by mohla být překonána. Argumentační styl práce je jasný a celkově velmi dobrý, práce se dobře čte a usiluje o hloubku, například v diskusi o mechanismech, kterými se lidé srovnávají s logickými nekonzistencemi ve svých hodnotách. Autorce se daří napříč prací poměrně přesvědčivě formulovat a obhajovat hlavní argument práce. Za problematické považuji zčásti to, že práce systematictěji nepracuje s pojmem ideologie, přestože jejím hlavním cílem je demaskovat karnizmus jako ideologii. Dále za problematické považuji poněkud nekritické přijímání některých tvrzení, která působí nepodloženě a spekulativně. Těmto výtkám se věnuji níže.

KONCEPČNÍ STRÁNKA PRÁCE

Má práce jasně formulovaný záměr, cíl, výzkumnou otázku a odpovídají jim závěry?

Cíle práce jsou popsány poměrně jasně v úvodu, kde autorka píše: „Cieľom tejto práce je skúmať odchýlky a nekonzistencie, ktoré sa vyskytujú v správaní ľudí v rámci konzumácie zvierat, porozumieť im a zistiť, čo ovplyvňuje vnímanie ľudí a rozhodnutie zjesť a nezjesť mäso, a aké pocity to v nich vyvoláva. (...) Koncept karnizmu zatiaľ nie je veľmi známy (v Česku a na Slovensku), preto je akýmsi dodatočným cieľom mojej práce zoznámiť českú (príp. aj slovenskú) vedeckú obec s ideológiou karnizmu, zviditeľniť ju, a dať tak možnosť svojim kolegom zapojiť sa do diskusie.“

Tyto cíle jsou v práci naplněny. Autorka nepopisuje jen zmíněné nekonzistence, ale také mechanismy, kterými se lidé s touto nekonzistencí vyrovnávají, což je skvělé.

Má práce adekvátně stanovenou a jasně vyloženu metodu a postup řešení?

Práce představuje teoretický výklad bez empirické části. Klasická metodologická sekce tedy přirozeně není součástí práce. Je ale trochu škoda, že autorka nereflektovala, jakým způsobem vybírala literaturu, resp. prováděla rešerši. Z textu lze nicméně odvodit, že se jedná převážně o literaturu, která je vůči karnizmu kritická a usiluje o jeho demaskování a překonání. V tomto smyslu lze i

samotnou bakalářskou práci zařadit do tzv. angažované či kritické sociologie. Tento směr sociologie zpravidla klade velký důraz na reflexi vlastních pozic, ze kterých výzkum či argumentace vychází. Proto si myslím, že by práci taková reflexe prospěla a mohla by ve své podstatě zastat funkci metodologické sekce.

Jsou jednotlivé části práce (zejm. teoretická a empirická) vyvážené a vhodně propojené, vytváří text konzistentní celek?

Ano, práce je relativně vyvážená a konzistentní s výjimkou míst, na která poukazuji níže.

Jsou argumentace a text práce a vystavěny logicky, jasně, srozumitelně? Má práce přehlednou strukturu?

Ano, práce je dobře a jasně vystavěna.

OBSAH PRÁCE

Hodnocení kvality teoretické části práce (relevance k tématu a záměru práce, šíře a hloubka, vhléd autora do problematiky, samostatnost, originalita zpracování,...).

Vzhledem k tomu, že jde o práci čistě teoretickou (bez empirické části), je kvalita teoretické části stěžejní pro hodnocení práce. Za zdařilý a přesvědčivý považuji popis karnizmu jako ideologie, která skrývá řadu inkonzistencí a nelogičnosti. Důležité je, že autorka jde za samotný popis této nekonzistence a věnuje se také mechanismům, kterými je možné tyto nekonzistence maskovat, resp. je nevnímat jako nekonzistence v každodenním životě. V tomto bodě se práce poměrně přesvědčivě opírá o teorii kognitivní disonance a je přínosná pro zachycení problematiky karnizmu.

Zároveň ale v práci vnímám dva nedostatky. Prvním je opomenutí sociologicky mnohovrstevnatého pojmu ideologie, za kterou je karnizmus v práci označen jaksí na dluh, aniž by autorka explicitně vyjádřila, jak pojem ideologie chápe. Zároveň karnizmus považuje za ideologii skrytou, ale neuvádí příklady toho, jaká jiná ideologie může být. Je skrytost výjimečná, nebo běžná vlastnost ideologie? Lze odkázat na nějaké další příklady skrytých ideologií? Celkově mi chybí zasazení pojmu karnizmus na mapu ostatních ideologií.

Druhým problémem je podle mého názoru poněkud nekritické přijímání některých teorií, a dokonce spekulací. V tomto smyslu se domnívám, že se v práci objevuje poměrně častý jev, kdy autor nebo autorka jsou natolik zabráněni do určitého problému, že jeho perspektivou vysvětlují celou realitu, aniž by připouštěli či refleктоvali, že existují i jiné faktory, které mohou realitu rovněž formovat. Níže uvádím několik příkladů, které se mohou zdát místy trochu pedantské, ale přijde mi důležité takto argumenty v odborných pracích promýšlet, jinak se sociologie snadno stane dojmologií a vytvářením sociální mytologie spíše než studiem faktů.

* Autorka uvádí: „„Spolu s konzumáciou mäsa, sa zrodila aj diskriminácia, hlavne voči ženám a chudobnejším a naďalej sa prehlbovala.“ (s. 12) Tento argument působí dost spekulativně. Hierarchie existuje i u primátů, kteří konzumují převážně rostlinnou stravu. Pokud autorka tvrdí, že se diskriminace zrodila až s konzumací masa, měla by přesvědčivě prokázat, že předtím v lidských společnostech neexistovala. Na jiném místě autorka BP píše, že maso se stalo nástrojem diskriminace

žen a chudých (s. 47). Ani tady přesně nerozumím, v jakém smyslu by mělo jít o nástroj diskriminace a jaká je pro takové tvrzení evidence.

** Autorka uvádí: „Bolo to teda práve mäso, ktoré nás v minulosti začalo spájať.“ (s. 10) Tento výrok, byť s odvoláním na Rozina, zní spekulativně a bez evidence nepravděpodobně. Jen proto, že maso velkých zvířat je konzumováno společně, což jistě může mít tmelící funkci, nelze odvozovat, že předtím neexistovaly jiné faktory, které lidské společenství též stmelovaly. I například druhy primátů, které se živí rostlinnou stravou, žijí v tlupách.

*** Autorka uvádí: „Naši predkovia konzumovali všetky druhy zvierat, ktoré sa im podarilo uloviť.“ (s. 9) Tím má být asi vytvořen kontrast mezi obdobími velkých náboženství, která konzumaci některých druhů zakazují, a obdobími před nimi. Neumím si ale představit, že existuje přesvědčivá evidence, že například preliterární kultury neměly nějaká pravidla o tom, která zvířata se jedí a která ne. Připomněl bych na tomto místě základní poučku, že absence důkazu není důkazem absence.

Hodnocení kvality empirické části práce (adekvátnost použitých metod a postupů vzhledem k cíli práce, správnost aplikace metod a postupů, prezentace a interpretace výsledků,...).

Práce nemá empirickou část.

Hodnocení diskuse a závěrů práce (soulad interpretací a závěrů s výsledky empirických analýz, provedení diskuse závěrů, snaha o vysvětlení závěrů a jejich argumentace, zodpovězení výzkumných otázek, naplnění cílů práce).

Závěr je dobrým shrnutím nejdůležitějších argumentů práce.

FORMÁLNÍ ASPEKTY PRÁCE

Hodnocení naplnění kritérií odborného textu (rozsah práce (BP 72-126 tis. znaků, DP 108-162 tis. znaků) citační normy, odkazy, popis datových zdrojů, jasnost odlišení myšlenek autora od převzatých, seznam literatury atd.)

Rozsah práce, citační norma a odkazy jsou v pořádku. Stejně tak odlišení myšlenek vlastních a převzatých.

Hodnocení vhodnosti a úplnosti využití informačních zdrojů (literární prameny, databáze, zahraniční literatura, datové zdroje,...)

Práce se opírá o nadstandardní množství převážně odborných zdrojů, které by bylo dostatečné i pro magisterskou práci.

Hodnocení jazykové, stylistické a grafické úrovně práce (grafická úprava, členění textu, označení příloh, zpracování tabulek, grafů, schémat atp.)

Vše v pořádku. (Jazykovou správnost nemohu posoudit, neznám slovenskou gramatiku, ale stylisticky/formulačně je práce velmi zdařilá.)

Další poznámky

Na tomto místě bych zmínil jeden metodologický problém v interpretaci: Autorka uvádí:

„V experimente, v ktorom si ľudia mali vybrať medzi hovädzím sušeným mäsom a sušeným banánom, a následne sa ich výskumníci pýtali, do akej miery majú zvieratá morálny status, a aké morálne práva majú kravy, sa potvrdilo, že respondenti, ktorí si vybrali hovädzie mäso, vymenovali len veľmi ohraničený okruh zvierat, ku ktorým by sme sa mali správať eticky. Taktiež mali tendenciu pripisovať menej práv krave ako tí, ktorí jedli sušený banán.“ (s. 32)

V podobě, jak je na tomto místě popsán, není tento experiment skutečným experimentem (tj. randomized controlled trial). Mohla by autorka v rámci obhajoby vysvětlit, proč ne?

Celkové hodnocení práce

Celkově jde o kvalitní, čtivě napsanou a jasně argumentovanou práci, která se zabývá tématem, které je v české sociologii zatím poměrně okrajové a zaslouží si pozornost sociologů. Práci velmi dobře představuje karnismus jako ideologii a poměrně přesvědčivě identifikuje mechanismy, které pravděpodobně stojí za udržováním této ideologie. Moje hlavní výtky jsou zaprvé to, že práce pracuje s pojmem ideologie na dluh, přestože jde o pojem, který má v sociologii mnoho významů, a neklade karnismus do vztahu k jiným ideologiím; a zadruhé to, že práce nekriticky přebírá argumenty, které karnismus považují za hlavní faktor mnoho společenských fenoménů, aniž by tyto argumenty byly podloženy přesvědčivou evidencí. Navzdory těmto výtkám lze práci hodnotit jako výbornou, pokud autorka předvede kvalitní obhajobu.

Otázky a náměty k obhajobě

1) Chtěl bych, aby se autorka pokusila ideologii karnizmu zasadit do vztahu s dalšími ideologiemi a aby vysvětlila, jak ve své práci chápe pojem ideologie. Niže připojuji citace, které mohou být inspirací.

2) Chtěl bych, aby se autorka vypořádala s mojí kritikou, že některé argumenty přebírá jako fakta, přestože jde podle mě spíše o spekulace. Je to tak, nebo se mýlím a autorka je schopná přesvědčivě argumentovat, že její tvrzení jsou podloženy evidencí?

3) Přestože práce není metodologická, rád bych v obhajobě slyšel, proč experiment popsáný na straně 32 není ve skutečnosti experimentem ve smyslu randomized controlled trial (případně proč experimentem podle autorky je, pokud s mojí kritikou nesouhlasí).

Citace týkající se ideologie jsou jen pro inspiraci, autorka se může opřít o jiné zdroje:

„Sdílené představy nebo názory, jejichž smyslem je ospravedlňovat zájmy dominantních skupin ve společnosti. Nacházíme je ve všech společnostech, kde existuje systematická a pevně zakotvená nerovnost mezi skupinami lidí. Pojem ideologie je

úzce spjat s pojmem moci, protože ideologické systémy slouží k legitimizaci mocenských rozdílů.“ /A.Giddens: Sociologie, s. 550/

„Ideologie je systém přesvědčení /víry = belief/, pravdivý nebo nepravdivý, sdílený členy společnosti nebo kolektivity uvnitř společnosti. Toto sdílení víry lidmi není jejich náhodnou shodou, protože upsat se tomuto systému přesvědčení je povinností členství.

/Jackson Toby – s odvoláním na Talcotta Parsonse. Viz Toby, J.: Contemporary Sociology. New York: John Wiley & Sons 1971, s. 599/

„Ideologie jsou soustavy symbolicky zatížených věr a výrazů, které představují, interpretují a hodnotí svět tak, aby vytvářely, mobilizovaly, řídily, organizovaly a ospravedlňovaly určité způsoby nebo cíle jednání a jiné zatratily.“

/Blackwellova encyklopedie politického myšlení, s. 190/

Myšlenky vládnoucí třídy jsou v každé epoše vládnoucími myšlenkami, tj. třída, která je vládnoucí materiální silou společnosti, je zároveň její vládnoucí duchovní silou. ... Vládnoucí myšlenky nejsou nic jiného než ideový výraz vládnoucích materiálních vztahů, jsou to vládnoucí materiální vztahy pojaté jako myšlenky; je to tedy výraz vztahů, které právě z jedné třídy dělají třídu vládnoucí, tedy myšlenky jejího panství.“

/K. Marx – F. Engels: Německá ideologie. Viz též Thompson 2001: 42/

„Je ... nutno rozlišovat mezi ideologiemi historicky organickými, tj. takovými, které jsou nezbytné pro určitou základnu, a ideologiemi neoprávněnými, uměle vykonstruovanými, „chtěnými“. Pokud jsou ideologie historicky nutné, mají platnost, a to „psychologickou“: organizují lidové masy a vytvářejí prostředí, v němž se lidé pohybují, uvědomují si své postavení, zápasí atd. Vykonstruované ideologie jsou pramenem jen individualistických „hnutí“, polemik atd. (nejsou sice zcela neúčinné, a sice protože jsou omylem, který je v protikladu k pravdě, kterou tak potvrzuje).“

/A. Gramsci: Historický materialismus a filosofie Benedetto Croceho. Praha: Svoboda 1966, s. 92; viz též Thompson 2001: 43/

„Ideologie představuje imaginární vztah lidí k reálným podmínkám jejich existence.“

/Althusser, L.: Ideology and Ideological State Apparatuses (Notes towards an Investigation). In: Lenin, Philosophy and Other Essays. London: New Left Books 1971, s. 162. Viz též Thompson 2001: 43/

„Ideologie je přeměna idejí v sociální páky ...

Ideologii dodává sílu její vášnivý náboj. Abstraktní filosofická zkoumání vždy usilovala o eliminaci vášně – a jednotlivce -, aby mohla všechny ideje racionalizovat. Pro ideologa povstává pravda v jednání a význam dodává zkušenost „transformující okamžik“. (...)

Ideologie, které se vynořily z devatenáctého století, ... měly sílu intelektuála v jejich pozadí. Pustily se do toho, co William James nazýval „žebříčkem víry“, která ve své vizi budoucnosti neumí rozlišit možnosti od pravděpodobností a z těch druhých činí jistoty.

Dnes jsou tyto ideologie vyčerpány ...

A přesto je zde pozoruhodná skutečnost, že i když se staré ideologie a intelektuální diskuse devatenáctého století vyčerpaly, nové asijské a africké státy vytvářejí nové ideologie s odlišnou přitažlivostí pro své národy. Jde o ideologie industrializace, modernizace, panarabismu, barvy a nacionalismu.“

/D. Bell: The End of Ideology. Glencoe, Illinois: Free Press 1965, s. 393-394. Viz též Thompson 2001: 45/

V současné době existují dva hlavní přístupy ke zkoumání sociálních determinant ideologie: teorie zájmů a teorie napětí. V prvním případě je ideologie maskou a zbraní; v druhém příznakem a lékem. V případě teorie zájmů jsou ideologické projevy zkoumány v kontextu univerzálního boje o převahu; v teorii napětí jsou zkoumány v kontextu trvalé snahy o nápravu sociopsychologické nerovnováhy. V prvním případě lidé bojují o moc; v druhém utíkají před pocitem úzkosti. Jelikož mohou dělat oboje najednou – nebo dokonce jedno prostřednictvím druhého –, tyto dvě teorie se nutně vzájemně nevylučují; ale

teorie napětí (která byla vyvinuta v důsledku empirických problémů, s nimiž se setkala teorie zájmů) tolik nezjednodušuje, a proto je pronikavější, je méně konkrétní, ale zato komplexnější. (...)

Kde je věda diagnostickým a kritickým rozměrem kultury, je ideologie rozměrem ospravedlňujícím a omluvným – odvolává se na „tu část kultury, která se aktivně zabývá zaváděním a obhajobou vzorců víry a hodnot“. ”

/Clifford Geertz, „Ideology as a Cultural System“, In D.Apter (ed.) Ideology and Discontent, New York, Collier-Macmillan (reprinted in R. Boccock – K.Thompson (eds.), Religion and Ideology, Manchester, Manchester University Press 1985, s. 76, 83.

Český překlad viz: C. Geertz, Interpretace kultur, Praha, SLON 2000, s. 227, 260./

Datum: 15. 8. 2018

Podpis: